

MAREK T. CHMIELEWSKI SDB

SALEZJAŃSKI KONTEKST REALIZACJI ZAŁOŻEŃ *RATIO INSTITUTIONIS SACERDOTALIS PRO POLONIA* Z 1999 r.

AKTUALNOŚĆ PYTANIA O SALEZJAŃSKI KONTEKST FORMACJI SALEZJA- NÓW KANDYDATÓW DO KAPŁAŃSTWA

Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego (Seminariów i Instytutów Naukowych) 26 sierpnia 1999 r. zatwierdziła projekt *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* [dalej: *RISP*] przygotowany staraniem Konferencji Episkopatu Polski¹. W ten sposób zakończony został wieloletni okres dostosowywania formacji kandydatów do kapłaństwa w Polsce do zasad określonych przez Kościół w dokumencie *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* z 19 marca 1985 r. i w Adhortacji apostołskiej Jana Pawła II *Pastores dabo vobis* z 25 marca 1992².

Z praktycznych racji w większości seminariów duchownych w Polsce wprowadzanie w życie zasad formacji kapłańskiej zaproponowanych przez *RISP* rozpoczęto w roku akademickim 2000/2001. Nabyte w tym krótkim czasie doświadczenie pokazuje, że pomyślność tak zainicjowanego procesu swoistej odnowy formacji, domaga się od odpowiedzialnych za nią wielu bardzo delikatnych i przemyślanych interwencji. Na pierwszy rzut oka wydawać by się mogło, że ich przedmiotem będą przede wszystkim zabiegi dotyczące reorganizacji studiów w oparciu o nowy *Program studiów w wyższych seminariach duchownych w Polsce* za-

¹ Por. Dokument opatrzony słowem wstępnym Ks. Kard. Józefa Glempa i tekstem dekretu (łacińskim i polskim) wspomnianej Kongregacji został opublikowany pod tytułem *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce*, (=Biblioteka „Niedzieli”, 78), Częstochowa 1999, s. 12.

² Por. tamże, s. 15-19.

proponowany przez *RISP*³ Bardziej uważna lektura dokumentu zmusza jednak odpowiedzialnych za formację do znacznie pogłębionej refleksji, a co za tym idzie, do postawienia sobie pytań o stan struktury seminarium, w którym pełnią swą posługę, o właściwe dowartościowanie wszystkich wymiarów formacji kapłańskiej, czy też o formację samych formatorów⁴.

Daleko bardziej idące pytania rodzą się przy okazji wprowadzania w życie zasad *RISP* we wspólnotach zakonnych, w których realizowany jest proces formacji kandydatów do kapłaństwa. Przed odpowiedzialnymi za formację w tych środowiskach staje bowiem zadanie przeprowadzenia wspomnianego procesu w taki sposób, aby absorbujące formatorów inicjatywy na rzecz właściwego przygotowania młodych współbraci do kapłaństwa, podejmowane z racji wprowadzania zasad *RISP*, nie stały się powodem zmniejszenia ich zainteresowania kształtowaniem w formowanych postaw właściwych charyzmatowi własnego instytutu.

ORATORYJNE KORZENIE FORMACJI POCZĄTKOWEJ SALEZJANÓW KAPŁANÓW

Najlepszym sposobem wprowadzenia w klimat refleksji na temat salezjańskiego kontekstu realizacji nowego *RISP* wydaje się przypomnienie oratoryjnych korzeni salezjańskiej wspólnoty formacyjnej. Pierwsze pokolenie salezjanów – pierwotnych współpracowników ks. Jana Bosko (1815-1888) – wychowało się i uformowało w założonym przez niego *Oratorium*, które w 1846 r. znalazło swą siedzibę w turyńskiej dzielnicy Valdocco⁵. W 1859 r. młodzieńcy zgromadzeni wokół ks. Bosko, wspólnie z nim, dali początek prywatnemu stowarzyszeniu osób, które przyjęło nazwę *Salezjanów*. W 1864 r. *Salezjanie* otrzymali papieskie *decretum laudis*, w 1870 r. zostało oficjalnie zatwierdzone Towarzystwo Św. Franciszka Salezego, czyli Zgromadzenie Salezjańskie, a 1872 r. doszło do kościelnej aprobaty jego *Konstytucji*⁶. Przez cały ten okres czasem sercem Zgromadzenia Salezjańskiego i domem salezjanów było wspomniane *Oratorium* z Valdocco⁷

Pierwotnie *Oratorium* było miejscem, gdzie gromadzono i wychowywano chłopców. Z tego względu powstało oratorium świąteczne, szkoła wieczorowa,

³ Por. tamże, s. 135-221.

⁴ Por. tamże, s. 70-120, 129-134.

⁵ Por. A. Giraud, G. Biancardi, *Qui è vissuto don Bosco. Itinerari storico-geografici e spirituali*, Turyn 1988, s. 118.

⁶ Por. R. Alberdi, C. Semararo, *Società Salesiana di San Giovanni Bosco*, w: G. Pelliccia, G. Rocca (red.), *Dizionario degli Istituti di Perfezione*, t. 8, Rzym 1988, kol. 1689-1714.

⁷ Por. M. Wirth, *Don Bosco e i salesiani. Centocinquanta'anni di storia*, Turyn 1970, s. 97-104.

liceum, szkoła zawodowa, warsztaty i drukarnia⁸. Opiekę wychowawczą nad wychowankami sprawowali często niewiele od nich starsi salezjanie. Codzienne bycie z młodzieżą było bowiem dla ks. Bosko warunkiem *sine qua non* ich właściwego formowania się w powołaniu salezjańskim. Dlatego nie chciał, aby dla odbycia studiów seminaryjnych, a nawet nowicjatu, odchodzili do osobnej wspólnoty, innego domu, lub aby zamieszkali w seminarium diecezjalnym⁹. Ks. Bosko dążył do tego, by stawanie się salezjaninem odbywało się w nieustannym kontakcie z młodzieżą, w ciągłym dawaniu siebie tej sprawie, w spalaniu się w czynnej miłości¹⁰. To wszystko odbywało się pod jego czujnym okiem. On też zapewniał wszystkim właściwe kierownictwo duchowe¹¹.

Spytamy, jak wyglądała wtedy formacja intelektualna młodych salezjanów? Niektórzy z nich chodzili codziennie na wykłady do seminarium diecezjalnego, inni uczęszczali na Uniwersytet Turyński, a byli też tacy, którzy uczyli się prywatnie pod okiem któregoś ze starszych współbraci kapłanów. Po przestudiowaniu przez nich odpowiedniej ilości materiału i zdaniu egzaminów ks. Bosko występował do arcybiskupa Turynu o zweryfikowanie ich przygotowania i o udzielenie im święceń¹².

Przez wiele lat właśnie z powodu tak oryginalnej wizji formacji kandydatów do kapłaństwa ks. Bosko napotykał na liczne trudności. Biskupi uważali, że klerycy z *Oratorium* nie przeszli formacji seminaryjnej i nie mieli nowicjatu. Z tej racji

⁸ Rozwój *Oratorium* ks. Bosko w latach 1846-1888 przedstawiają w specjalnie w tym celu opracowanych tabelach Giraud, Biancardi, *Qui è vissuto don Bosco*, s. 118-119, 193-202. Bliższe szczegóły w tym względzie, zwłaszcza dotyczące Valdocco w latach 1853-1863, prezentuje P. Stella, *Don Bosco nella storia della religiosità cattolica*, t. 1: *Vita e opere*, (= *Pubblicazioni del Centro Studi Don Bosco. Studi storici*, 3), Rzym 1979², s. 113-118. Rozwój *Oratorium* w okresie od roku 1866 do śmierci ks. Bosko jest przedmiotem studium J.M. PELLEZO, *Valdocco nell'Ottocento tra reale e ideale (1866-1889). Documenti e testimonianze*, (= *Istituto Storico Salesiano Roma, Fonti, Serie seconda*, 3: *Scritti editi e inediti salesiani*, t. 3), Rzym 1992, s. 21-270. Informacje na temat kształcenia zawodowego wychowanków *Oratorium* w latach 1841 do 1886 podaje R. ALBERDI, *Impegno dei Salesiani nel mondo del lavoro e in particolare nella formazione professionale dei giovani. Dati della storia ed esigenze del carisma*, w: J. Miral (red.), *Salesiani nel mondo del lavoro. Atti del Convegno Europeo sul tema «Salesiani e pastorale per il mondo del lavoro»*, Rzym 1982, s. 23-41.

⁹ Por. P. Braido, *L'idea della Società Salesiana nel «Cenno storico» di Don Bosco dell'1873/74*, w: *Ricerche Storiche Salesiane* 2 (1987) 254-261, 300.

¹⁰ Por. E. Valentini, *La vita di comunità nella tradizione salesiana dei primi tempi*, w: *La comunità salesiana*, (= *Colloqui sulla vita salesiana*, 4), Turyn 1973, s. 14-22.

¹¹ Por. C. Colli, *La direzione spirituale nella prassi e nel pensiero di don Bosco: «memoria» e «profezia»*, w: M. Cogliandro (red.), *La direzione spirituale nella Famiglia Salesiana. Atti della X Settimana di spiritualità della Famiglia Salesiana*, Rzym 1983, s. 56-71.

¹² Por. P. Braido, *Un «nuovo prete» e la sua formazione culturale secondo don Bosco*, w: *Ricerche Storiche Salesiane* 1 (1989) 10-12, s. 31-39.

przez długi okres czasu turyński wychowawca nie mógł wystawiać *dymissoriów*¹³. Nawet fakt, że intelektualnie jego salezjanie nie ustępowali innym turyńskim duchownym i w latach 1850-1870 osiągali same najwyższe oceny podczas egzaminów zdawanych wobec przedstawicieli Kurii Arcybiskupiej, nie był w stanie zmienić stanowiska władz kościelnych¹⁴. Mimo tego, ks. Bosko konsekwentnie nie rezygnował ze swej koncepcji formacji przyszłych kapłanów salezjańskich we wspólnocie otwartej na apostolat i wychowanie. Dopiero potrzeba zatwierdzenia *Konstytucji Towarzystwa Św. Franciszka Salezego* zmusiła go w 1873 r. do zorganizowania odrębnego nowicjatu¹⁵ i utworzenia w 1887 r. domu dla współbraci studiujących filozofię, czyli *studentatu filozoficznego*¹⁶. Pomimo tego, nowicjusze salezjańscy i studenci filozofii nadal pełnili obowiązki wychowawców i asystentów wobec młodzieży z *Oratorium* i innych, powstałych w tamtym czasie, instytutów salezjańskich.

Sytuacja ta uległa zmianie dopiero w 1902 r., kiedy ks. Michał Rua (1837-1910) – pierwszy następca ks. Bosko na stanowisku przełożonego generalnego salezjanów – zmodyfikował *iter* formacyjne, wprowadzając w 1901 r. okres praktyki duszpastersko-wychowawczej, zwanej potocznie *asystencją*¹⁷. Od tego momentu młodzi salezjanie po ukończeniu studiów filozoficznych, przez pewien okres czasu, poświęcali się wyłącznie pracy z młodzieżą, po czym, pozostając włączeni w pełnym wymiarze w pracę duszpastersko-wychowawczą, rozpoczynali indywidualny cykl studiów teologicznych. Traktaty z teologii poznawali podczas lekcji prowadzonych najczęściej przez przełożonego wspólnoty salezjańskiej, bądź in-

¹³ Por. G. Tuninetti, *Il conflitto fra Don Bosco e l'arcivescovo di Torino Lorenzo Gastaldi (1871-1883)*, w: M. Midali (red.), *Don Bosco nella storia. Atti del 1° Congresso Internazionale di Studi su Don Bosco*, (=Pubblicazioni del Centro Studi Don Bosco. Studi storici, 10), Rzym 1990, s. 135-142.

¹⁴ Por. E. Ceria, *Annali della Società Salesiana*, t. 1, Turyn 1941, s. 182. Dobry poziom przygotowania intelektualnego kleryków ks. Bosko potwierdzić może chociażby późniejszy wkład w naukę i kulturę niektórych z nich. Na przykład, ks. Giovanni Battista Francesia (1838-1930), jako jeden z pierwszych salezjanów ukończył studia uniwersyteckie na wydziale klasyki i przez wiele lat nauczał i publikował teksty z tej dziedziny. Ks. Giovanni Cagliero (1838-1926), misjonarz i kardynał, prefekt kongregacji watykańskich, w młodości salezjańskiej ukończył *Szkolę Muzyki* prof. Ceruttiego. Jego przygotowanie zaowocowało wieloma oryginalnymi kompozycjami o charakterze religijnym i świeckim. Por. T. Lupo, *Cagliero Em. Giovanni, cardinale* i R. Uguccioni, *Francesia sac. Giovanni Battista, direttore spirituale, scrittore*, w: E. Rodinò, E. Valentini (red.), *Dizionario Biografico dei salesiani*, Turyn 1969, s. 64-66, 128-130.

¹⁵ Por. P. Stella, *Don Bosco nella storia della religiosità cattolica*, t. 2: *Mentalità religiosa e spiritualità*, (=Pubblicazioni del Centro Studi Don Bosco. Studi storici, 4), Rzym 1981², s. 386-391.

¹⁶ Por. Ceria, *Annali ...*, s. 468.

¹⁷ Por. P. Braido, *Un «nuovo prete»...*, s. 52-55.

nego współbrata. Po zdaniu odpowiedniej liczby egzaminów byli wyświęceni na kapłanów¹⁸.

W ten sposób, Zgromadzenie Salezjańskie przez wiele lat – w sposób wręcz materialny – pozostawało wierne pierwotnej myśli ks. Bosko, dla którego *Oratorium* z Valdocco było wszystkim: szkołą, domem, wspólnotą salezjańską i wychowawczą, zabezpieczało właściwy klimat, stanowiło bazę relacji opartych na duchu rodzinnym, zapewniało realizację celów właściwych domowi formacyjnemu. Styl formacji salezjańskiej rodził się więc na linii długotrwałego ścierania się charyzmatycznej myśli Założyciela salezjanów z instytucjonalnymi wymogami Kościoła.

SALEZJANIN KAPŁAN: PODWÓJNY ZNAK DLA KOŚCIOŁA

Można odnieść wrażenie – odwołując się do daleko idącej analogii – że z chwilą pojawienia się *RISP* w salezjańskich domach formacyjnych w Polsce odżyło, tak dobrze znane ks. Bosko, napięcie pomiędzy charyzmatem a instytucją. Z jednej strony, Kościół polski postawił salezjanom bardzo wyraźne wymagania dotyczące odnowy formacji ich kandydatów do kapłaństwa. Z drugiej zaś strony, salezianie mają do czynienia z wiekowym doświadczeniem i wytycznymi Zgromadzenia Salezjańskiego w tym właśnie względzie. Te ostatnie zakorzenione są nie tylko w tradycji sięgającej ks. Bosko, ale także w owocach żmudnego procesu przystosowanej odnowy życia salezjańskiego, jaki zapoczątkował Sobór Watykański II. Między innymi, wskazał on zakonnikom na konieczność powrotu do źródeł: tzn. do osoby założyciela, jego pierwotnej myśli i do nowego odczytania własnego charyzmatu¹⁹. W Zgromadzeniu Salezjańskim owocem tak pomyślanej odnowy są *Konstytucje Towarzystwa Św. Franciszka Salezego* promulgowane w 1983 r. Zawarte w nich wskazania, dotyczące formacji salezjanów, stały się podstawą do opracowania w 1981 r. i do ponownego przepracowania w 1985 r., dokumentu zatytułowanego *La formazione dei salesiani di don Bosco. Principi e norme. Ratio fundamentalis institutionis et studiorum* [dalej: *FSDB*]. W obecnej chwili salezjańskie Dykasterium do spraw Formacji, działające przy Domu Generalnym

¹⁸ Taki styl studiów teologicznych został zaproponowany i zatwierdzony przez II Kapitułę Generalną Zgromadzenia Salezjańskiego w 1880 r.: por. *Deliberazioni del II Capitolo Generale della Pia Società Salesiana tenuto in Lanzo Torinese nel settembre 1880*, Turyn 1882, art. 2 i 3. Trudności w praktycznej realizacji postanowień kapitułnych w okresie przełożenia ks. Rua przedstawia M. Chmielewski, *I salesiani missionari della Polonia. Genesi, ruolo e fisiologia dell'attività svolta (1889-1910)*, praca doktorska obroniona na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Salezjańskiego w Rzymie w 1996 r., s. 207-213.

¹⁹ Por. Sobór Watykański II, *Dekret o przystosowanej odnowie życia zakonnego* «*Perfected caritatis*», 2.

Zgromadzenia w Rzymie, kończy pracę nad nową wersją tego dokumentu²⁰ Motywem bieżącej odnowy stały się postanowienia ostatnich Kapituł Generalnych [dalej: KG]: KG 23, poświęconej wychowaniu młodzieży do wiary²¹ i KG 24, która podjęła refleksję nad sposobami realizacji misji salezjańskiej, wspólnie z wiernymi świeckimi²².

Współczesny stan wiedzy teologicznej pozwala na wykluczenie jakiegokolwiek elementu sporu, napięcia, bolesnego ścierania czy też pustego konfrontowania się pomiędzy koncepcjami formacji zaprezentowanymi w *RISP* i w *FSDB*. *RISP* koncentruje się na formacji kapłanów²³. *FSDB* oddaje o wiele bardziej złożoną rzeczywistość formacji salezjańskiej. Złożoną choćby dlatego, że dotyczy wychowania braci zakonnych, zwanych w tradycji salezjańskiej koadiutorami, diakonów stałych i nowicjuszy²⁴.

Aby wykluczyć spór pomiędzy zasadami i wymaganiami stawianymi przez oba dokumenty, wystarczy zdać sobie sprawę z różnicy, jaka istnieje pomiędzy prezbiterem a osobą konsekrowaną. Kapłan jest znakiem-osobą, reprezentantem Jezusa Chrystusa Głowy i Pasterza²⁵. Osoba konsekrowana, jest natomiast znakiem przymiotów Jezusa – dziewictwa, ubóstwa i posłuszeństwa, które uwidocznione właśnie w osobie konsekrowanej – skupiają uwagę innych wiernych na tajemnicy Królestwa Bożego²⁶. W rzeczy samej mamy do czynienia z dwoma odrębnymi porządkami.

Założenia obu dokumentów są w tym względzie jasne i precyzyjne. *RISP*, jako cel formacji wskazuje tożsamość kapłańską²⁷. *FSDB* dostrzega go w tożsamości salezjanina, który może być kapłanem, diakonem lub koadiutorem²⁸.

²⁰ Do współpracy w rewizji *FSDB* zaproszeni zostali także salezjanie polscy. W dniach od 10 do 11 października 1997 r. w Szczyrku odbyło się spotkanie Ks. Rady Generalnego ds. Formacji, ks. Giuseppe Nicolusiego z odpowiedzialnymi za formację w czterech polskich prowincjach salezjańskich i w Okręgu Wschodnim, do którego przynależą wspólnoty salezjańskie z terenu byłego Związku Radzieckiego. Podczas spotkania omówiono metodę pracy nad odnową *FSDB* oraz zakres zaangażowania się w nią odpowiedzialnych z reprezentowanych w Szczyrku środowisk formacyjnych.

²¹ Dokument końcowy KG 23, która odbyła się w Rzymie w dniach od 4 marca do 5 maja 1990 r. nosi tytuł: *Educare i giovani alla fede*.

²² KG 24 odbyła się w Rzymie w dniach od 19 lutego do 20 kwietnia 1996 r. Jej owocem jest dokument końcowy zatytułowany *Salesiani e laici: comunione e condivisione nello spirito e nella missione di Don Bosco*.

²³ Por. *RISP*, s. 31-59.

²⁴ Por. *FSDB*, s. 47-67.

²⁵ Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*, Rzym 1992, 15.

²⁶ Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Vita consecrata*, Rzym 1996, 1.

²⁷ Por. *RISP*, s. 52.

²⁸ Por. *FSDB*, s. 61-67.

W konsekwencji logicznym zdaje się być potraktowanie zagadnienia formacji salezjanina kapłana, jako płaszczyzny konfrontacji obu dokumentów.

Różnica pomiędzy prezbiterem a osobą konsekrowaną w sposobie bycia znakiem – o której wspomniałem – sprawia, że w salezjaninie kapłanie spotykają się znaczenia obu znaków. Skuteczność jego obecności w Kościele i powodzenie ewangeliczne pełnionej przez niego posługi domaga się formacji, która przygotowuje go do tej roli²⁹ Z tego też względu, jego formacja nie jest jedynie formacją przyszłego prezbitera. Jest także formacją salezjanina, tzn. człowieka, który już jest salezjaninem i jako taki, przygotowuje się do przyjęcia święceń prezbiteratu oraz pełnienia posługi kapłańskiej. Proces wprowadzania w życie zasad *RISP* musi tę rzeczywistość respektować. I w tym sensie realizacja jego założeń będzie odbywała się w kontekście salezjańskim. To właśnie on będzie nadawał specyficznego kolorytu formacji przyszłych salezjanów prezbiterów.

WYBRANE ASPEKTY SALEZJAŃSKIEGO KONTEKSTU REALIZACJI POSTANOWIEŃ *RISP*

Aby zilustrować tezę o specyficznej roli kontekstu salezjańskiego w procesie formacji salezjanów kandydatów do kapłaństwa – ma się rozumieć z pełnym postanowień wskazań *RISP* – ograniczę się do kilku, mam nadzieję, czytelnych przykładów. Punkt wyjścia do moich rozważań stanowią będą wybrane zagadnienia związane z procesem formacji przyszłych prezbiterów, które w podobnie znaczący sposób zostały dowartościowane w *RISP* i w *FSDB*.

Cele formacji

RISP nakierowuje proces formacji na wykształtowanie w przyszłych prezbiterach świadomości tożsamości kapłańskiej: z chwilą przyjęcia święceń mają stać tymi, którzy w Kościele uobecniają Chrystusa Głowę i Pasterza³⁰

Także *FSDB* wskazuje na zasadę rządzącą całym procesem formacji salezjanów kandydatów do kapłaństwa. Jest nią troska o ukształtowanie w nich świadomości tożsamości salezjanina prezbitera, czyli konsekrowanego wychowawcy-duszpasterza, będącego kapłanem³¹. Salezjanin jednak nie staje się wychowawcą-

²⁹ W takiej właśnie perspektywie formację salezjanów kandydatów do kapłaństwa ustawa *FSDB*. W tym co odnosi się do ich formacji salezjańskiej por. *FSDB*, s. 109-143, 187-230. W odniesieniu zaś do formacji kapłańskiej por. *FSDB*, s. 231-242.

³⁰ Por. *RISP*, s. 52-57.

³¹ Por. *FSDB*, s. 62-63, 231.

duszpasterzem z chwilą przyjęcia święceń kapłańskich. On uczestniczy w tej rzeczywistości znacznie wcześniej, bo już od momentu złożenia profesji zakonnej. To właśnie wtedy – poprzez podjęcie realizacji programu rad ewangelicznych, życie we wspólnocie, włączenie się w posłannictwo apostołskie na rzecz młodzieży, otwarcie się na inspiracje duchowe wyływające z życia duchem systemu prewencyjnego ks. Bosko – wkracza na drogę swej konsekracji apostołskiej³². Święcenia kapłańskie przyjęte, zwykle po siedmiu lub ośmiu latach od chwili złożenia ślubów³³, wkomponowują niejako posługę kapłańską – przy pełnym zachowaniu jej własnej tożsamości – w ten istniejący już wcześniej kontekst salezjański.

Doświadczenie wspólnoty

RISP zachęca do budowania i kształtowania środowiska seminaryjnego na wzór wspólnoty. Jej centrum jest Jezus Chrystus, którego obecność staje się pierwszym motywem modlitwy, budowania wspólnoty międzyludzkiej, pogłębiania więzi jedności pomiędzy samymi alumnami i z wychowawcami. W rozumieniu *RISP* wspólnotowy charakter życia w seminarium diecezjalnym jest „streszczeniem życia Kościoła” Dzięki temu alumni nabywają zmysłu Kościoła i uczą się miłości do niego³⁴

Wspólnota formacyjna, złożona z formowanych i formatorów, jest także argumentem, któremu sporo miejsca poświęca *FSDB*. W odróżnieniu od *RISP*, który mówi o seminarium, jako jedynej wspólnocie formacyjnej dla alumnów wszystkich roczników³⁵, dokument salezjański, mając na względzie specyfikę poszczególnych etapów formacji, wyraźnie wskazuje na potrzebę istnienia dwóch środowisk formacyjnych³⁶ *FSDB* zaleca, aby współbracia po ukończeniu nowicjatu

³² Por. *Konstytucje Towarzystwa Św. Franciszka Salezego*, art. 3; *FSDB*, s. 47-67.

³³ Zwyczajnie formacja salezjanów kandydatów do kapłaństwa trwa dziewięć lat. Składa się na nią rok nowicjatu, dwa lata postnowicjatu (studium filozofii), dwa lata – w wyjątkowych wypadkach jeden rok – praktyki duszpastersko-wychowawczej w jakimś z domów Zgromadzenia, oraz cztery lata studium teologii.

³⁴ Por. *RISP*, s. 60-69.

³⁵ Oczywiście poza okresem propedeutycznym, podczas którego alumni tego rocznika „powinni być w jakiś sposób oddzieleni od alumnów pozostałych roczników”: *RISP*, s. 120. Odpowiednikiem tego etapu formacji salezjanów kandydatów do kapłaństwa jest okres bezpośredniego przygotowania do nowicjatu, czyli prenowicjat, a także sam nowicjat. Por. *FSDB*, s. 187-197

³⁶ W salezjańskich domach formacyjnych w Krakowie i Łodzi postulat ten został zrealizowany przez utworzenie dwóch odrębnych wspólnot (postnowicjatu i teologii), kierowanych przez niezależnych przełożonych zakonnych. Współbracia z obu wspólnot zamieszkują w jednym domu, ale korzystają z odrębnych kaplic, pomieszczeń mieszkalnych, sal wykładowych.

udawali się do wspólnoty postnowicjackiej, gdzie będą mogli nie tylko studiować filozofię i nauki o człowieku, ale także pogłębić doświadczenie nowicjatu i przygotować się dwuletniej praktyki duszpastersko-wychowawczej³⁷. Po jej odbyciu, kandydaci do kapłaństwa powinni trafić do studentatu teologicznego, gdzie przygotowują się do złożenia profesji wieczystej i przyjęcia święceń³⁸.

Niezależnie od etapu formacji salezjanin nie traktuje wspólnoty jedynie, jako narzędzia służącego właściwemu przebiegowi procesu formacyjnego, co zdaje się być bliższe duchowi *RISP*. Dla salezjanina wspólnota jest bowiem przede wszystkim nieodłącznym elementem jego konsekracji, to znaczy należy do istoty jego obecności w Kościele³⁹. Bez wspólnoty salezjanin nie będzie się realizował, nie będzie sobą. Od chwili złożenia pierwszej profesji, salezjanin żyje, pracuje, modli się, formuje się, rozwiązuje problemy, przeżywa kryzysy, podejmuje wysiłki duszpasterskie, programuje życie i zaangażowanie apostolskie, właśnie we wspólnocie⁴⁰. W tym środowisku spędzi on całe swoje życie, czy to przeżywając okres formacji początkowej i czas przygotowania do święceń prezbiteratu, czy też etap formacji permanentnej, następujący po złożeniu profesji wieczystej i przyjęciu święceń. Z tych właśnie racji salezjańska wspólnota formacyjna jest rzeczywistością jakościowo inną od wspólnoty, którą tworzą alumni i wychowawcy w seminarium diecezjalnym. Myśl ta znalazła swe pełne odbicie we wskazaniach *FSDB*⁴¹.

Nic w tym dziwnego, przecież wspólnota salezjańska, także formacyjna, tkwi korzeniami w *Oratorium* ks. Bosko. Można by zaryzykować tezę, że ta właśnie konstatacja powinna wystarczyć za cały opis salezjańskiej wspólnoty formacyjnej. W niej

świećlic, i jadalni (Łódź). Wspólnota formacyjna w Łądzie stanowi w tym względzie swoisty ewenement, gdyż współbracia z obu etapów formacji należą do jednej wspólnoty i korzystają z tych samych pomieszczeń. Realizację celów formacyjnych właściwych poszczególnym etapom zabezpiecza odpowiednio ustawiony program formacyjny, za realizację którego w sposób szczególny odpowiadają przełożony wspólnoty i opiekun postnowicjatu, będący wikariuszem przełożonego.

³⁷ Por. *FSDB*, s. 198.

³⁸ Por. tamże, s. 159-160, 210, 242.

³⁹ Por. *Konstytucje Towarzystwa Św. Franciszka Salezego*, art. 49.

⁴⁰ Por. A. Ruocco, *La comunità locale al Capitolo Generale Speciale del 1971*, w: *La comunità salesiana*, s. 96-118.

⁴¹ Por. *FSDB*, s. 182-183, 189-190, 195-197, 205-206, 209-210. Tę samą prawdę ilustruje dobrze tradycja, a także obecna praktyka życia salezjańskiego w świecie. Nigdzie bowiem w środowisku salezjańskim, poza Polską, nie nazywa się wspólnoty formacyjnej mianem seminarium. W powszechnym użyciu są natomiast terminy wspólnota, wspólnota formacyjna, dom formacyjny, studentat teologiczny i filozoficzny, postnowicjat i teologat. W żadnym z salezjańskich domów formacyjnych nie ma rektora. Są natomiast przełożeni wspólnot, czyli dyrektorzy. Nigdzie też nie nazywa się salezjanów przeżywających etap formacji początkowej klerykami lub alumni, a po prostu współbraćmi.

przecież, tak jak w *Oratorium* z Valdocco, młodzi współbracia nie tylko mieszkają, są ze sobą, studiują, modlą się, ale – na co wskazuje *FSDB* – podejmują też posługę duszpasterską i przeżywają doświadczenie konfrontacji z wartościami istotnymi dla powołania salezjańskiego. To właśnie we wspólnocie rozeznają – niejako uczą się – czym jest życie braterskie, oceniają, weryfikują doświadczenia apostołskie, konfrontują nabytą na wykładach teorię z przeżytą praktyką. We wspólnocie wreszcie – z racji na istniejącą w niej komunikację interpersonalną – mają szansę być wysłuchani, zrozumiani, skorygowani, pochwaleni i docenieni⁴².

Formatorzy i ich kwalifikacje

Według *RISP* pierwszym odpowiedzialnym za formację w seminarium diecezjalnym jest biskup diecezjalny. We wspólnocie seminaryjnej współpracownikami biskupa w dziele formacji alumnów są rektor, wicerektor, prefekci, ojcowie duchowni, dyrektor ds. administracyjnych, spowiednicy i profesorowie. Dokument podkreśla też znaczenie więzi jedności pomiędzy wychowawcami, oraz wskazuje na ich przymioty i omawia przygotowanie⁴³

FSDB, wskazując na odpowiedzialnych za salezjańską wspólnotę formacyjną, ponownie bardzo wyraźnie odwołuje się do jej oratoryjnych korzeni. Na Valdocco życie koncentrowało się wokół osoby ks. Bosko, a w animowaniu wspólnoty wspierała go grupa jego bliskich współpracowników⁴⁴. W myśl *Konstytucji Salezjańskich* Pierwszym odpowiedzialnym za formację współbraci jest każdorazowy inspektor (prowincjał), czyli przełożony inspektorii salezjańskiej (prowincji zakonnej)⁴⁵. Bezpośrednim odpowiedzialnym za funkcjonowanie salezjańskiej wspólnoty formacyjnej jest jej przełożony, w tradycji salezjańskiej nazywany dyrektorem⁴⁶. Pełni on nie tylko obowiązki właściwe rektorowi seminarium diecezjalnego, ale zgodnie z charyzmatem salezjańskim stara się być ojcem dla współbraci⁴⁷ i na mocy *Regulaminów Ogólnych Towarzystwa Salezjańskiego* jest ich zwyczajnym kierownikiem duchowym⁴⁸. Z tego też względu, w salezjańskich

⁴² Por. *FSDB*, s. 205-207, 216-217 a także *Program życia salezjanów Księdza Bosko. Przewodnik po lekturze Konstytucji Salezjańskich*, tłum. z j. hiszpańskiego J. Kurowski, Kraków 1997, s. 531-533.

⁴³ Por. *RISP*, s. 70-78.

⁴⁴ Por. P. Braidó, *L'esperienza pedagogica di don Bosco*, Rzym 1988, s. 140.

⁴⁵ Por. art. 161.

⁴⁶ Por. *Konstytucje Towarzystwa Św. Franciszka Salezego*, art. 176; *FSDB*, s. 156.

⁴⁷ Por. *Dyrektor salezjański. Posługa animacji i zarządu wspólnoty lokalnej*, tłum. z j. włoskiego W. Dorabiała, Kraków 1993, s. 69-81.

⁴⁸ Por. art. 78 i 79.

wspólnotach formacyjnych nie ma instytucji ojca duchownego. Takie ustawienie sprawy domaga się od dyrektora oddziaływania w duchu pozytywnie pojętej *asystencji*. W myśl jej założeń stara się on budzić zaufanie i siać optymizm, poszukuje dróg dialogu, stosuje miłość wymagającą, dba o praktyczną realizację postulatu obecności przełożonego wśród współbraci⁴⁹

Wikariusz dyrektora rozumiany jest nie tyle, jako odpowiednik wicerektora seminarium diecezjalnego, ale jako pierwszy po przełożonym animator wspólnoty⁵⁰ Instytucja opiekuna kursu nie jest fakultatywna, jak to ma miejsce w seminarium diecezjalnym⁵¹ W salezjańskiej wspólnotcie formacyjne każdy z kursów ma swojego opiekuna⁵².

FSDB, nieco inaczej niż *RISP*, postrzega kwestię wymagań stawianych wychowawcom i wykładowcom zaangażowanym w proces formacji kandydatów do kapłaństwa. *RISP* podkreśla, że personel wychowawczy, pełniąc swą posługę, przyczynia się do budowania dobra wspólnego. Dokument zwraca też uwagę na praktyczne realizowanie postulatu obecności wychowawcy, czy wykładowcy w seminarium, co jest rozumiane, jako przejaw odpowiedzialności za nie. W tym celu powinni oni modlić się razem z alumnami, wspólnie z nimi przeżywać rekolekcje, spożywać niektóre posiłki i – w miarę możliwości – spędzać z nimi chwile rekreacji⁵³

Tymczasem *FSDB*, mając na względzie dobro wspólne Zgromadzenia, jakim jest formacja młodych współbraci, stawia formatorom – zdawać by się mogło – wymagania daleko bardziej idące, niż te, o których mówi *RISP*. Dotyczy to zwłaszcza formatorów, żyjących w pełnym wymiarze czasu we wspólnotcie formacyjnej. Postulat obecności, który dla salezjanina jest logiczną konsekwencją praktykowania duchowości systemu prewencyjnego ks. Bosko, domaga się od nich ciągłego przebywania z młodszymi współbraćmi, spotkania się z nimi przy różnych okazjach, podejmowania dialogu gdy chodzi o wspólne sprawy i wartości⁵⁴. Taki sposób obecności jest niczym innym, jak salezjańską *asystencją*, która jest jedną z podstawowych cech charakterystycznych codziennego życia salezjańskiego⁵⁵. Ona jest

⁴⁹ Por. P. Brocardo, *Maturare in dialogo fraterno*, (= *Studi di spiritualità*, 10), Rzym 1999, s. 201-210.

⁵⁰ Por. J. E. Vecchi, *W kierunku Kapituły Generalnej 25*, w: *Dokumenty Rady Generalnej Towarzystwa Salezjańskiego Św. Jana Bosko* 372 (2000) 26.

⁵¹ Por. *RISP*, s. 77.

⁵² Jak to ma miejsce w choćby Łądzie, gdzie opiekę nad dwoma najmłodszymi kursami (postnowicjat) sprawuje wikariusz dyrektora, a nad kursami teologicznymi starsi współbracia, członkowie Rady Domu. Opiekunów wyznacza inspektor, w porozumieniu z dyrektorem domu i jego radą. Por. *Regulamin Domu Formacyjnego w Łądzie*, art. 5.

⁵³ Por. *RISP*, s. 78.

⁵⁴ Por. *FSDB*, s. 124-137.

⁵⁵ Por. Braido, *L'esperienza pedagogica di Don Bosco*, s. 134-137.

także gwarantem utrzymania we wspólnocie dobrego klimatu, zwanego w tradycji salezjańskiej duchem rodzinnym⁵⁶. W kategoriach myślenia salezjańskiego nie sposób autentycznie pielęgnować ducha rodzinnego, przeżywając z młodszymi współbraćmi tylko niektóre modlitwy, spędzając z nimi rekreację, tylko w miarę możliwości i spożywając tylko pewne posiłki.

Postulat obecności salezjanina formatora we wspólnocie formacyjnej, inaczej mówiąc postulat pozytywnej *asystencji*, domaga się od niego przede wszystkim pełnej dyspozycyjności. *FSDB* wskazuje też na jego na wiarę, doświadczenie duszpasterskie, zdolność do ukazywania własnym życiem ideału salezjańskiego, kompetencje właściwe pełnionym funkcjom, umiejętność prowadzenia dialogu, wiedzę z zakresu pedagogiki i psychologii, osobiste zadowolenie z trwania w powołaniu i bycia salezjaninem⁵⁷. Zadaniem formatorów, zamieszkujących we wspólnocie formacyjnej jest programowanie życia w niej, jej animacja, dbanie o wierność *Konstytucjom*, troska o tożsamość salezjańską procesu formacji i komplementarność wartości proponowanych podczas jego trwania. Wszyscy oni, wraz z dyrektorem, powinni tworzyć grupę ludzi przekonanych o wspólnej odpowiedzialności za formację oraz pomagać młodym współbraciom w rozeznawaniu powołania⁵⁸.

Inne natomiast wymagania *FSDB* stawia tym, którzy nie mieszkają na stałe we wspólnocie formacyjnej, ale uczestniczą w procesie formacji, poprzez swój wkład w jej wymiar intelektualny⁵⁹. Dokument zwraca uwagę nie tylko na ich kompetencje merytoryczne w ramach wykładanej dziedziny, ale także na nie mniej od nich istotne, przygotowanie humanistyczno-filozoficzne, pedagogiczne i teologiczno-pastoralne. Ponadto, *FSDB* wskazuje na potrzebę dobrego przygotowania dydaktycznego wykładowców, oraz na wymiar salezjański ich postawy. W tym względzie ważne jest, aby współbracia ci posiadali doświadczenie życiowe, znajomość młodzieży i problemów związanych z jej duszpasterstwem. Mimo zaangażowania wykładowców w różne dziedziny nauki, posiadana przez nich zreflektowana znajomość aktualnych problemów Zgromadzenia i osobiste otwarcie się na młodzież, mogą stać się miejscem poszukiwań, badań i hipotez naukowych o wyjątkowym znaczeniu dla Kościoła⁶⁰.

⁵⁶ M. Chmielewski, *Wychowanie w rodzinie a system prewencyjny ks. Bosko. Próba wskazania korelacji*, w: J. Niewęglowski (red.), *Książka Bosko i jego system wychowawczy*, (=Biblioteka Zagadnień Młodzieżowych, 7), Warszawa 2000, s. 316-324.

⁵⁷ Por. *FSDB*, s. 137, 206-207

⁵⁸ Por. tamże, s. 118.

⁵⁹ W roku akademickim 1999/2000 we wspólnocie formacyjnej w Łądzie na ogólną liczbę 41 wykładowców 34 nie zamieszkuje w Łądzie na stałe. Wśród personelu dydaktycznego jest dwóch wykładowców z tytułem profesora, czterech z tytułem doktora habilitowanego, piętnastu doktora, ośmiu licencjata teologii, dwunastu magistra z dziedzin, takich jak filozofia, pedagogika, psychologia, filologia niemiecka i angielska, medycyna, wychowanie fizyczne).

⁶⁰ Por. *FSDB*, s. 156.

Formacja intelektualna

RISP traktuje formację intelektualną, jako narzędzie w formacji przyszłych kapłanów. W myśl dokumentu alumn seminarium studiuje po to, by zrozumieć wiarę, którą głosi. Formacja intelektualna jawi się, jako nieustanna potrzeba rozumienia, dzięki któremu człowiek «uczestniczy w świetle myśli Bożej», nabywa mądrości, która uzdalnia go do przyłgnięcia do Boga. Z tego właśnie względu najgłębszym uzasadnieniem troski o wysoką jakość formacji intelektualnej alumnów jest sama natura posługi kapłańskiej⁶¹.

Także *FSDB* traktuje formację intelektualną w sposób instrumentalny w stosunku do całości procesu wychowania przyszłych salezjanów prezbiterów. Dokument motywuje takie postawienie sprawy potrzebą ukształtowania w młodych salezjanach właściwej mentalności duszpasterskiej. Odpowiednio ułożony program studiów powinien pomóc im w nabywaniu uporządkowanej, syntetycznej wizji świata, Kościoła, samych siebie, Zgromadzenia i aktualnych problemów środowiska, w którym podejmą posługę kapłańską. W ten sposób *FSDB* po raz kolejny odwołuje się do oryginalnej wizji formacji salezjanów kapłanów, jaką ks. Bosko realizował w *Oratorium* z Valdocco. Salezjanie studiują ze względu na młodzież i jej potrzeby. Święty ujmował tę prawdę w bardzo lapidarny sposób, mówiąc: *dla was studiuje...*⁶²

Formacja intelektualna salezjanów kandydatów do kapłaństwa – jak podkreśla *FSDB* – powinna odbywać się według zasad określonych w odpowiednich dokumentach Kościoła powszechnego i lokalnego⁶³. W myśl tej zasady salezjanie polscy powinni w swych wspólnotach formacyjnych wdrożyć w życie wskazania *Programu studiów w wyższych seminariach duchownych w Polsce*⁶⁴. Jednakże proces weryfikacji i dostosowania programu studiów młodych salezjanów do zasad obowiązujących obecnie w Kościele polskim nie może odbywać się z pominięciem tego, co nazwalibyśmy wcześniej kontekstem salezjańskim⁶⁵. Także w tym względzie wskazania *FSDB* są bardzo klarowne. Dokument, w specjalnym załączniku, podaje zestaw przedmiotów niezbędnych dla formacji salezjanina prezbitera⁶⁶. Ponadto, prezentując poszczególne etapy formacji, wskazuje na rolę, jaką

⁶¹ Por. *RISP*, s. 193.

⁶² Por. *FSDB*, s. 144.

⁶³ Por. tamże, s. 165, 240.

⁶⁴ Por. *RISP*, s. 135-221.

⁶⁵ Por. P. Natali, *Formazione intellettuale e studi come esigenza della vocazione salesiana*, w: J. Picca (red), *La formazione intellettuale nell'ambito della formazione salesiana. Approfondimento della «Ratio Studiorum» in vista della sua applicazione. Incontro promosso dal Dicastero per la Formazione con la collaborazione della Facoltà di S. Teologia dell'Università Pontificia Salesiana (Roma, 23-25 settembre 1981)*, Rzym 1982, s. 13-23.

⁶⁶ Por. *Allegato 1° Gli ordinamenti degli studi*, w: *FSDB*, s. 273-282.

dziedziny obecne w programie nauczania mają do spełnienia nie tylko w przygotowaniu przyszłych prezbiterów, ale także salezjanów wychowawców.

Teologia, na przykład, poza kształtowaniem w studentach właściwej wizji Boga, Kościoła i świata, przygotowaniem ich do odczytywania znaków czasu, uczeniem krytycznego spojrzenia na współczesne propozycje duszpasterskie – co proponuje się także alumnom seminariów diecezjalnych⁶⁷ – powinna ofiarować młodym salezjanom płaszczyznę niezbędną do dialogu z naukami o człowieku. Tak pojęte wdrożenie w interdyscyplinarność pomoże im reflektować dane nauk o człowieku w świetle wiary, a co za tym idzie, pozwoli uniknąć niebezpieczeństwa traktowania ich w sposób instrumentalny⁶⁸.

Także filozofia, obok wskazania na możliwość twórczego spożytkowania sił rozumu ludzkiego, sprowokowania go do zaangażowania się w kwestie światopoglądowe, uaktywnienia poznawczej ciekawości ludzkiej – co przecież jest także realizowane w seminariach diecezjalnych⁶⁹ – ma do spełnienia rolę swego rodzaju mediatora w kształtowaniu postawy salezjanina duszpasterza i wychowawcy. Dialog pomiędzy naukami teologicznymi i naukami o człowieku, który rozpoczyna się w nim w okresie formacji początkowej i trwa przez całe życie, potrzebuje przecież solidnych podstaw o charakterze filozoficznym⁷⁰. To właśnie filozofia powinna pomóc młodemu salezjaninowi zrozumieć i właściwie ocenić współczesną kulturę⁷¹.

Nauki o człowieku i nauki wychowania – w *RISP* nazywane psychologiczno-pedagogicznymi⁷² – z racji duszpastersko-wychowawczego charakteru charyzmatu salezjańskiego, znajdują specjalne miejsce w procesie formacji intelektualnej przyszłych prezbiterów salezjanów. W odróżnieniu od *RISP*, gdzie psychologia i pedagogika traktowane są jako pomoc w osobistym dojrzewaniu alumnów i narzędzie niezbędne w pracy duszpasterskiej⁷³ – *FSDB* wskazuje na znaczenie tych nauk w procesie rozeznawania tożsamości salezjańskiej młodego współbrata i na konieczność zaangażowania ich w wykształcenie w młodych salezjanach właściwej wizji pedagogicznej, niezbędnej w realizacji salezjańskich zadań duszpasterskich⁷⁴.

FSDB wprzega też proces formacji intelektualnej w realizację celów właściwych poszczególnym etapom formacji salezjańskiej. I tak, młodzi salezjanie, którzy z nowicjatu trafiają do wspólnoty formacyjnej, nie tylko studiują w niej filozofię, ale – jak już

⁶⁷ Por. *RISP*, s. 107-108, 189.

⁶⁸ Por. *FSDB*, s. 148-150.

⁶⁹ Por. *RISP*, s. 150-151.

⁷⁰ Por. *FSDB*, s. 150-151.

⁷¹ Por. G. Gozzelino, *Per una giustificazione teorica dell'unità articolata degli studi proposta dalla Ratio Studiorum Salesiana*, w: Picca (red), *La formazione intellettuale*, s. 13-57.

⁷² Por. *RISP*, s. 200-205.

⁷³ Por. tamże, s. 201.

⁷⁴ Por. *FSDB*, s. 151-152.

wspominałem – przygotowują się do dwuletniej praktyki wychowawczo-duszpasterskiej, którą odbędą przed rozpoczęciem studiów teologicznych⁷⁵. Z tego względu, obok przedmiotów filozoficznych, zgłębiają nauki o człowieku i nauki wychowania w zakresie szerszym niż to ma miejsce w seminariach diecezjalnych⁷⁶. Ponadto, na tym etapie formacji młodym współpracom stwarza się też okazję do pogłębionego studium duchowości salezjańskiej⁷⁷. W ten sposób, nabywają umiejętności osadzenia salezjańskiego doświadczenia pedagogiczno-duchowego w szerokim kontekście kultury ludzkiej, pogłębiają znajomość własnego charyzmatu, zdobywają narzędzia i metodę pracy z młodzieżą w duchu systemu prewencyjnego ks. Bosko⁷⁸.

Współbracia, którzy studiuje teologię przygotowują się do złożenia profesji wieczystej i przyjęcia święceń diakonatu i prezbiteratu. Dlatego też, studia powinny przyczyniać się do stopniowego rozwijania w nich mentalności i duchowości kapłańskiej, do pogłębienia więzi z Chrystusem Dobrym Pasterzem, którego salezjanin jak ks. Bosko, jest znakiem-osobą w służbie młodzieży, do wyrobienia poczucia więzi z Kościołem, do wykształtowania świadomości konieczności współpracy z laikiem, oraz do rozwoju wrażliwości katechetycznej, powołaniowej i maryjnej. W tym względzie zalecenia *FSDB* w zasadzie pokrywają się propozycjami *RISP*⁷⁹.

Istotna różnica pomiędzy wskazaniem obu dokumentów bierze się natomiast z faktu poszerzenia przez *FSDB* perspektywy celu formacji intelektualnej w tym okresie o elementy istotne dla powołania salezjańskiego przyszłych prezbiterów, zwłaszcza o to wszystko, co odnosi się do ich zaangażowania apostolskiego i odpowiedniej jego weryfikacji⁸⁰. Dokument Kościoła polskiego zwraca uwagę jedynie na „właściwe rozumienie relacji między naukowymi wymogami teologii a jej przeznaczeniem duszpasterskim”⁸¹. Dokument salezjański natomiast podkreśla, że rozwój intelektualny młodych salezjanów – widziany w tym właśnie wymiarze – powinien sprzyjać zreflektowaniu doświadczenia duszpastersko-wychowawczego z okresu

⁷⁵ Por. *Konstytucje Towarzystwa Św. Franciszka Salezego*, art. 115.

⁷⁶ Por. *FSDB*, s. 203, 227 oraz *RISP*, s. 200-205.

⁷⁷ Por. Studium duchowości salezjańskiej na poszczególnych etapach formacji początkowej młodych współpracom było przedmiotem seminarium zorganizowanego przez Salezjańskie Dykasterium ds. Formacji w 1993 r. w Rzymie. Owocem tego spotkania jest podręcznik dla formatorów zatytułowany *Gli studi di «salesianità» durante la formazione iniziale*, Rzym 1993, 118 s. Por. także: A. Kothgasser, *Formazione salesiana e «salesianità» (Alla ricerca dello «specifico salesiano»)*, w: Picca (red.), *La formazione intellettuale...*, s. 75-112.

⁷⁸ Por. M. Midali, *Formazione salesiana, cultura e culture locali (Pluralismo nell'unità)*, w: Picca (red.), *La formazione intellettuale...*, s. 61-67.

⁷⁹ Por. *FSDB*, s. 241; *RISP*, s. 107-112.

⁸⁰ Por. także R. Tonelli, *Formazione salesiana in tensione tra teoria e prassi (Spunti problematici)*, w: Picca (red.), *La formazione intellettuale...*, s. 69-74.

⁸¹ *RISP*, s. 112.

dwuletniej praktyki, ugruntowaniu w nich zmysłu przynależności do Zgromadzenia Salezjańskiego i wzmocnieniu poczucia identyfikacji z jego charyzmatem⁸².

Formacja duszpasterska

RISP traktuje formację duszpasterską, jako cel i zwornik całego procesu formacyjnego. Właściwe przygotowanie pastoralne alumnów odbywa się w dwóch kierunkach: dojrzałej refleksji teologicznej i praktyk pastoralnych. Stąd podkreślany przez *RISP* wymóg studiowania przez alumnów teologii pastoralnej i odbywania przez nich praktyk duszpasterskich⁸³.

Aby zrozumieć perspektywę, w jakiej *FSDB* sytuuje formację duszpasterską salezjanów kandydatów do kapłaństwa, trzeba odwołać się do dwóch rzeczywistości: do konsekracji salezjańskiej i do korzeni oratoryjnych formacji salezjańskiej. Posługa duszpasterska należy bowiem do istoty konsekracji salezjańskiej⁸⁴. Z tego względu praktyka duszpasterska nie może być dla salezjanina na etapie formacji początkowej jedynie ćwiczeniem się, nabywaniem doświadczeń i przygotowaniem do pełnienia przyszłej posługi. W rzeczy samej, zaangażowanie duszpasterskie młodego współbrata jest istotną częścią jego salezjańskiego życia. To ostatnie zaś, jest jego udziałem już od chwili złożenia profesji w Zgromadzeniu Salezjańskim. Dlatego też salezjanin nie tylko się ćwiczy i wprawia w pracy duszpasterskiej, ale przede wszystkim realizuje się w powołaniu. Po prostu jest sobą⁸⁵.

Powrót do korzeni oratoryjnych pozwala natomiast zrozumieć, jak ważne dla formacji salezjanina jest przebywanie – właśnie z racji praktykowania-pełnienia salezjańskiej posługi duszpastersko-wychowawczej – w środowisku młodzieżowym. Obok zadowolenia z racji bycia z młodymi i poznawania ich, salezjanin znajduje w swej praktyce-posłudze wciąż nowe motywacje, także duchowe, do tego by wzrastać w powołaniu. Ks. Bosko, wyrażał to krótkim stwierdzeniem: *Z wami czuję się dobrze*. Praktyka-posługa duszpasterska jest też dla salezjanina dobrym materiałem do analizy swych działań, weryfikacji swej postawy salezjańskiej i do dzielenia się świadectwem apostołatu⁸⁶.

FSDB, biorąc pod uwagę etap formacji początkowej, który przeżywają współbracia, wskazuje na specyficzne dla nich doświadczenia pastoralne. Dokument

⁸² Por. *FSDB*, s. 241-242.

⁸³ Por. *RISP*, s. 112-118.

⁸⁴ Por. *Konstytucje Towarzystwa Św. Franciszka Salezego*, art. 3.

⁸⁵ Por. *Program życia Salezjanów Księdza Bosko*, s. 77.

⁸⁶ Por. *Konstytucje Towarzystwa Św. Franciszka Salezego*, art. 15, *FSDB*, s. 201, 208, 218, 232-240.

podkreśla na przykład, że salezjanie będący w okresie postnowicjatu powinni odbywać praktyki duszpasterskie w środowiskach salezjańskich, oraz zwyczajnie działać w zespole, a nie indywidualnie. Działalność duszpasterska tych współbraci odbywa się pod opieką bardziej doświadczonych salezjanów, którzy pomagają im w przygotowaniu, realizacji i weryfikacji działań, oraz stwarzają okazję do zintegrowania doświadczeń pastoralnych z życiem duchowym⁸⁷

Na etapie praktyki duszpastersko-wychowawczej młodemu salezjaninowi należy powierzać zadania typowe dla posłannictwa salezjańskiego, realizowane w obrębie dzieła salezjańskiego. Trzeba mu zapewnić warunki do wypróbowania się jako wychowawca młodzieży w wierze i stworzyć okazję, by osobiście doświadczył czym jest asystencja salezjańska powierzonych mu grup młodzieży⁸⁸

Rytm formacji duszpasterskiej salezjanów kandydatów do kapłaństwa, studiujących teologię, wyznaczają – obok wyzwań wynikających z zaangażowania w posłannictwo salezjańskie ich wspólnoty – zobowiązania związane z przyjętymi przez nich posługami lektoratu i akolitu oraz święceniami diakonatu⁸⁹

AKTUALNE WYZWANIA WOBEK SALEZJAŃSKICH WSPÓLNOT FORMACYJNYCH

Wejście w życie *RISP*, a co za tym idzie, konieczność dokonania rewizji formacji salezjanów kandydatów do kapłaństwa, niesie ze sobą szereg wyzwań wobec salezjańskich środowisk formacyjnych. Refleksja, nawet tak skromna jak obecna, pokazuje, jak bardzo istotne jest, by salezjanom formatorom towarzyszyła świadomość odpowiedzialności za formację nastawioną na realizację celów szerszych niż formacja alumnów w seminariach diecezjalnych⁹⁰ Na nich przecież spoczywa odpowiedzialność wychowania salezjanów kapłanów, którzy – jak już zaznaczyłem – są podwójnym znakiem dla Kościoła. W związku z tym współbracia, pełniący swą posługę w domach formacyjnych, powinni posiadać jasną wizję tożsamości salezjańskiej i kapłańskiej, oraz świadomość racji i sposobu ich koegzystencji w osobie salezjanina kapłana. Stąd właśnie biorą początek praktyczne postawy formatorów i wykładowców: to czy, na przykład, będą nauczać tylko zagad-

⁸⁷ Por. *FSDB*, s. 200-201.

⁸⁸ Por. tamże, s. 208.

⁸⁹ Por. *FSDB*, s. 233-240.

⁹⁰ W wypadku wspólnoty formacyjnej w Łądzie rzeczywistość tę bardzo dobrze oddają przygotowywane przez wszystkich współbraci roczne *Programy Życia Wspólnoty Św. Bernarda w Łądzie*. Program kładzie nacisk nie tylko na przygotowanie współbraci do przyjęcia święceń kapłańskich, ale także na wymiar, eklezjalny, wspólnotowy, duchowy, salezjański i duszpasterski ich formacji.

nień związanych z wykładaną przez nich materią, czy też zwrócą uwagę na jej związki z szeroko pojętą *salezjańskością*; czy będą potrafili zaangażować się w salezjańskie życie codzienne wspólnoty, czy też będą chcieli jedynie w niej zamieszkiwać; czy przejmą się powierzonymi im funkcjami we wspólnocie, czy też będą realizować się niej w inny sposób, albo też uczynią to poza nią; czy ich życie zdominuje zaangażowanie naukowe, czy też znajdą siły, czas i motywacje na refleksowanie i pogłębianie swej duchowości, także w jej wymiarze salezjańskim, itd.

Refleksja nad kształtem salezjańskiej wspólnoty formacyjnej pozwala stwierdzić, że w swych założeniach spełnia ona wszystkie wymagania, na jakie zwraca uwagę *RISP*. Salezjański dom formacyjny funkcjonuje przecież z natury swojej w oparciu o strukturę wspólnoty. Mimo tego, odpowiedzialność wobec Kościoła za wdrożenie w praktykę zaleceń *RISP* powinna skłonić salezjanów do tego, by zadali sobie pytanie o jakość życia ich wspólnot formacyjnych. Ciągłe odwoływanie się do kryterium, jakim jest *Oratorium z Valdocco*⁹¹, przyczyni się z całą pewnością do wzrostu współodpowiedzialności za dobro wspólne, do indywidualnego zaangażowania się każdego ze współbraci w życie wspólnoty, do ożywienia wzajemnych relacji, rozbudzenia zaufania, polepszenia komunikacji interpersonalnej, a co za tym idzie do podniesienia poziomu salezjańskiego ducha rodzinnego⁹². Być może, w ten sposób uda się łatwiej pokonać pewną mentalność właściwą salezjanom polskim – zważywszy na racje historyczne, nie zawsze zawinioną – która uparcie sprowadza wspólnotę formacyjną do kategorii seminarium z epoki, która już dawno przeminęła. Prawdopodobnie też nikt już nie będzie uważał, że odpowiedzialni za formację to rodzaj wykładowców, a nawet wychowawców, których zadanie polega na przeprowadzeniu wykładów, a obecność we wspólnocie, na przebywaniu w niej na zasadzie „rezydenta”

Zwrócenie uwagi przez *RISP* na doniosłą rolę wspólnoty formacyjnej w przygotowaniu przyszłych kapłanów, stanowi dobry pretekst do pogłębionej refleksji nad

⁹¹ Por. *Konstytucje Towarzystwa Salezjańskiego*, art. 40.

⁹² Podniesienie jakości wymiaru wspólnotowego formacji jest przedmiotem wieloletniego, świadomego zatroskania współbraci z Łądu. Przejawia się to w podejmowaniu szeregu inicjatyw na rzecz tworzenia we wspólnocie odpowiedniego klimatu, zwanego w tradycji salezjańskiej *duchem rodzinnym*. W tym celu zadbano między innymi o lepszą komunikację międzyosobową i skuteczniejszy przekaz informacji. Dobre owoce przynosi, praktykowany od trzech lat, proces systematycznego programowania i weryfikowania życia domu w Łądzie. Wspólnota posiada jasny regulamin, precyzyjnie są w niej podzielone kompetencje poszczególnych współbraci, a życie reguluje kalendarium roczne, miesięczne, program dnia i własne kalendarium liturgiczne. Poszczególne kursy traktowane są nie tylko jako grupy studentów danego roku, ale przede wszystkim jako *grupy życia*, dzielenia się i dojrzewania w powołaniu. Dowartościowane zostały instytucjonalne formy animacji wspólnoty, czyli Rada Domu, Rada Klerycka i Zgromadzenie Współbraci.

jej strukturą i sposobami animacji. Jej owocem będzie bez wątpienia odnowione spojrzenia na dyrektora salezjańskiego. Z jednej strony, przykład *Oratorium* z Valdocco, a z drugiej, życie współczesne, pokazują, że przełożństwo jest funkcją służebną i pozbawioną przywilejów i nieuzasadnionych prerogatyw, które przylgnęły do niego w poprzedniej epoce. Stąd już tylko krok, do postawienia sobie pytania o istotę tej posługi, czyli o ojcowską animację braci i postawę asystencji.

Jednym z istotnych narzędzi w realizacji tej posługi, jest sprawowane przez dyrektora kierownictwo duchowe współbraci. Konieczne jest, aby zwłaszcza młodzi współbracia zrozumieli, że taki porządek rzeczy należy do istoty charyzmatu salezjańskiego i aby – bez rzetelnego rozeznania tej prawdy – nie szukali kierownictwa poza wspólnotą.

Ważne jest wreszcie, aby – z racji na podniesienie jakości animacji wspólnoty formacyjnej – dyrektor, jak kiedyś ks. Bosko na Valdocco, dzielił się odpowiedzialnością z innymi formatorami. Stąd, rodzi się potrzeba zrozumienia przez każdego ze współbraci istoty zadania, jakie stawia przed nim Zgromadzenie, jasnego podziału zadań i obowiązków we wspólnocie oraz, niezbędnej dla budowania jedności, lojalności poszczególnych formatorów wobec dyrektora.

Konfrontacja salezjańskiego stylu formacji z wymaganiami *RISP* pozwala salezjanom zdać sobie sprawę z nieustannej konieczności podnoszenia swych kwalifikacji. Potrzeba oddziaływania na rzecz formowania salezjanów kapłanów, bardzo wyraźnie wyznacza pola osobistego doskonalenia się. Nieuzasadnionym wydaje się być pytanie o to co jest ważniejsze: kompetencje naukowe i dydaktyczne, czy poziom ducha i świadectwo. Oba wymiary domagają się właściwego sobie dowartościowania i ciągłego pogłębiania. W przeciwnym razie, formator ryzykuje, że formowani postrzegają go będą, jako bezdusznego naukowca albo niezdrowo uduchowionego nieuka. Przegraną w tej rozgrywce, będzie zawsze formacja, a w konsekwencji, Zgromadzenia Salezjańskie i Kościół.

Odpowiedzialność formatorów za Kościół wyraża się w ich poświęceniu na rzecz wychowania takich salezjanów kapłanów, którzy będą mieli jasną świadomość swego miejsca w Kościele i wynikających z tego konsekwencji. Salezjanin, nie będzie umiał zająć sobie właściwego miejsca, jeśli nie nauczy się odczytywać znaków czasu i nie poczyni wysiłków, aby krytycznie – między innymi, w oparciu o kategorie salezjańskie – oceniać kulturę współczesną. Pomocny w tym względzie może okazać się dobrze ułożony program studiów, oparty na wymaganiach *RISP* i *FSDB* i uwzględniający zajęcia z duchowości salezjańskiej⁹³ Niemniej,

⁹³ Tak, jak to ma miejsce we wspólnocie salezjańskiej w Łądzie, gdzie realizowany jest ogólnopolski program nauczania zagadnień salezjańskich wypracowany przez zespół salezjańskich teologów duchowości w 1996 r. i zatwierdzony przez Konsultę Inspektorów Polskich. W myśl tych postanowień młodzi współbracia korzystają z wykładów z zakresu historii Zgro-

nabycie wspomnianych umiejętności zależne jest w dużej mierze od wykładowców, czyli wykonawców programu studiów. Nie chodzi jednak tylko o poprawny dydaktycznie i bogaty merytorycznie wykład przewidzianych do przedstawienia treści. W dużej mierze zależy ona od postawy wykładowcy, który będzie umiał wskazywać na salezjańskie wymiary prezentowanych zagadnień, na ich znaczenie dla skuteczności działań salezjańskich, na ocenianie zjawisk z punktu widzenia Kościoła, potrzeb młodzieży, itd.

Dobre przygotowanie przyszłych salezjanów kapłanów domaga się także podniesienia jakości ich formacji duszpasterskiej. Młodym współbraciom nie brakuje zapału apostołskiego i zaangażowania na rzecz młodzieży⁹⁴. Niemniej, przemiany jakie dokonały się w Polsce, także – w wyniku KG 24 i KG 25 – w łonie samego Zgromadzenia Salezjańskiego, skłaniają do podjęcia wysiłków w celu wspólnego z młodymi współbraćmi tworzenia programów duszpastersko-wychowawczych, podnoszenia poziomu animacji lokalnej wspólnoty wychowawczo-duszpasterskiej, weryfikacji posługi duszpasterskiej z salezjańskiego punktu widzenia, oraz refleksji nad wymiarem duchowym działań duszpasterskich i wychowawczych wspólnoty⁹⁵

Wyzwania, jakie przy okazji wejścia w życie *RISP* stają wobec salezjanów polskich zaangażowanych w formację napawają uzasadnionym niepokojem i tro-

madzenia, znajomości osoby ks. Bosko i kontekstu historycznego jego działalności, systemu prewencyjnego ks. Bosko, salezjańskiej duchowości młodzieżowej, salezjańskiego kierownictwa duchowego, charyzmatu salezjańskiego, hagiografii salezjańskiej. Ponadto, w Łądzie dokłada się starań o dowartościowanie, także innych form podnoszenia poziomu wymiaru salezjańskiego formacji. Służą temu słówka wieczorne o ks. Bosko, promocja literatury salezjańskiej, gazetki salezjańskie, czytanie duchowne w oparciu o dokumenty salezjańskie, rozmyślenia na kanwie *Konstytucji Towarzystwa Salezjańskiego*, studium osobiste dokumentów KG, Ks. Generała i Rady Wyższej Zgromadzenia, weryfikacja wymiaru salezjańskiego działań duszpasterskich, właściwe dowartościowanie celebracji świąt i uroczystości salezjańskich.

⁹⁴ Dobrym przykładem takiego właśnie zaangażowania mogą być młodzi salezjanie ze wspólnoty formacyjnej w Łądzie, którzy pełnią posługę duszpasterską w czterech lokalnych środowiskach harcerskich, w kilku sekcjach *Salezjańskiej Organizacji Sportowej SALOS*, we wspólnotach Salezjańskich Ruchów Ewangelizacyjnych: *Salezjańskiej Pielgrzymki Ewangelizacyjnej* i *Pustyni Miast*, a także w grupie Ruchu *Światło-Życie*, w Oratorium świątecznym i codziennym, prowadzą Szkółkę Piłkarską i *Ligę Salezjańską*, opiekują się scholą parafialną. Ponadto, młodzi współbracia, wspólnie z młodzieżą, animują Msze Św., organizują *Łądzkie Spotkania Młodych* i uczestniczą w duszpasterstwie młodzieży na poziomie inspektorialnym.

⁹⁵ Z powyżej przytoczonych racji, we wspólnocie formacyjnej w Łądzie dokłada się szeregu starań aby podnieść jakość formacji duszpasterskiej młodych współbraci. W bieżącym roku pracy formacyjnej rozpoczęły się regularne spotkania Rady *Wspólnoty Wychowawczo-Duszpasterskiej*. Przy wspólnocie łądzkiej działa Rada Oratorium i Stowarzyszenie *Oratorium im. Poznańskiej Piątki*, w którego skład wchodzi salezjanie i świeccy.

ską. Trudno jednak oprzeć się wrażeniu, że są one darem, jakie Opatrzność Boża składa w ich ręce. Jest to przecież doskonała okazja, aby w okresie szybkiego rozwoju Zgromadzenia, zainicjowanego po 1989 r., można było odkryć ponownie bogactwo własnego charyzmatu. A stąd już tylko krok do rozbudzenia zapału w pracy na rzecz formacji nowych salezjanów kapłanów.

Sommario

Il contesto salesiano della realizzazione dei principi di *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* di 1999

Nel 1999 la Congregazione per l'Educazione Cristiana ha approvato il documento *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* preparato dalla Conferenza Episcopale Polacca. Questo fatto inizia un cammino di revisione della formazione dei candidati al sacerdozio in tutto il paese. Si tratta di un processo importante, molto delicato e difficile da realizzare, specialmente, nelle comunità religiose alle quali è affidata la formazione dei religiosi futuri sacerdoti. La *Ratio* polacca è stata impostata secondo le esigenze dei seminari diocesani, ma obbligo di introdurla spetta anche ai religiosi, i quali, organizzando la formazione dei propri confratelli, devono nello stesso tempo introdurla nella vita religiosa vissuta secondo il carisma del loro istituto. In questo senso, il documento della Conferenza Episcopale Polacca segna inizio di una sfida per i responsabili della formazione dei religiosi candidati al presbiterato. Il 14 ottobre del 2000 i salesiani impegnati nella formazione nella comunità di postnoviziato e studentato teologico di Lad si sono radunati per cercare di come rispondere a queste nuove esigenze. Il presente contributo è stato offerto come punto di partenza per la loro discussione. Mettendo in luce il problema del contesto salesiano della formazione iniziale dei salesiani aspiranti al presbiterato, l'autore presenta le origini oratoriane della comunità formativa salesiana, le ragioni teologiche di un iter formativo che deve tenere conto della formazione salesiana e quella specifica sacerdotale dei futuri salesiani presbiteri. In seguito, cerca di analizzare più in profondità alcune dimensioni del contesto salesiano della formazione iniziale dei salesiani aspiranti al presbiterato, tra cui: le finalità del processo formativo, la formazione pastorale, intellettuale, i formatori e le loro qualità, le caratteristiche particolari della comunità salesiana formativa. Conclude il suo lavoro, presentando alcune sfide alle comunità formative salesiane provocate dalla necessità di aggiornamento della formazione dei salesiani sacerdoti secondo le norme della *Ratio* polacca.